İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Art-Sanat

Art-Sanat, 17(2022): 103–129

DOI: 10.26650/artsanat.2022.17.889940
http://art-sanat.istanbul.edu.tr/tr/_

Başvuru: 02.03.2021
Revizyon Talebi: 24.06.2021
Son Revizyon: 30.12.2021
Kabul: 24.01.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İstanbul Kapalıçarşı'nın Sokakları ve Kapıları Üzerine Bir İnceleme*

A Review of the Streets and Gates of İstanbul Grand Bazaar

İnci Dilaveroğlu** , **Nuran Kara Pilehvarian*****

Öz

İstanbul Kapalıçarşı'nın mekânsal gelişiminin vazgeçilmez bir parçası olan kapılar ve sokaklarından bahsedilmesi hedeflenen bu makalede, geçmişten günümüze genel bir analizin yanı sıra konum, malzeme, ölçü detaylarına da yer verilerek Kapalıçarşı'nın "kapalı" kimliğinin esas hak sahipleri olan yapıtaşlarına dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Yüzyıllar boyunca yangın, deprem gibi çeşitli afetlere karşı direnerek çok sayıda tadilat ve değişimle günümüze ulaşan Kapalıçarşı, Koruma Bölge Kurul kararı ile günümüz ihtiyaçlarına da cevap vermek adına ve zaman içerisinde oluşan bir kısım kaçak bölümlerden arınıp bir kısım yerleşmiş değişikliklerin de plana işlenebilmesi amacıyla yeni ve kapsamlı bir restorasyon sürecine girmiş, geçtiğimiz yıllarda ilçe belediyesi tarafından bölgede bir avan proje çalışması gerçekleştirilmiş ve bu proje kapsamında 2010 yılında çeşitli analizler ve raporlamalar yapılmıştır. Avan Proje süreci hukuki nedenlerle bir süre sekteye uğramışsa da 2021 yılı sonu itibari ile yenileme çalışmaları hızla sürdürülmektedir.

Bu makalede Kapalıçarşı'yı parçası olduğu ticarî bölgeden ayrıştırarak onun ayrıcalıklı bir yapı olmasını sağlayan kapıları ve üstü örtülü sokakları hakkında yapılmış analizlere, yerinde incelemeler neticesi ortaya çıkan ölçümlere ve tanımlamalara değinilmiş, son restorasyon öncesine ait fotoğraflara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler
İstanbul Kapalıçarşı, Kapalıçarşı Anıtsal Kapılar, Kapalıçarşı Sokaklar, Beyazıt Kapısı, Nur-u Osmaniye Kapısı

Abstract

In this article, which is aimed to mention the gates and streets that are indispensable parts of the spatial development of the Istanbul Grand Bazaar, it is aimed to draw attention to the actual elements that are the main beneficiaries of the "closed" identity of the Grand Bazaar by including location, material and measurement details as well as a general analysis from the past to the present.

The Grand Bazaar has resisted various disasters such as fire and earthquakes for centuries and reached the present day with many renovations and changes. With the decision of the Conservation Regional Board, it has entered into a new and comprehensive restoration proces to respond to today's needs and to be freed from some illegal parts. After this restoration process, some settled changes will be included in the plan. In recent years, a preliminary project study was carried out by the district municipality in the region and various analyzes and reports were made in 2010 within the scope

* Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı'nda Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian'ın danışmanlığında İnci Dilaveroğlu tarafından hazırlanmış olan "Tarihsel Süreçte Kapalıçarşı'nın Mimari Gelişimi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** **Sorumlu Yazar:** İnci Dilaveroğlu (Yüksek Mimar), Ankara, Türkiye. E-posta: incidilaveroglu@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5798-5507

*** Nuran Kara Pilehvarian (Prof. Dr.) Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: pvarian@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0021-2076

Atıf: Dilaveroglu, Inci, Kara Pilehvarian, Nuran. "İstanbul Kapalıçarşı'nın Sokakları ve Kapıları Üzerine Bir İnceleme." *Art-Sanat, 17*(2022): 103–129. https://doi.org/10.26650/artsanat.2022.17.889940

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

of this project. Although the Preliminary Project process was interrupted for a while due to legal reasons, as of the end of 2021, the renovation works are continuing rapidly.

In this article, the analysis of the gates and covered streets that separates the Grand Bazaar from the commercial area it is in and that makes it a privileged structure, are mentioned. In addition, measurements and definitions that emerged as a result of on-site investigations and photographs taken before the last restoration are also included.

Keywords
İstanbul Grand Bazaar, İstanbul Grand Bazaar Monumental Gates, İstanbul Grand Bazaar Streets, Grand Bazaar Beyazıt Gate, Grand Bazaar Nur-u Osmaniye Gate

Extended Summary

The commercial areas are knowingly the most active organisms of a settlement. Especially the bazaars that host small-scale trade are the fastest growing and developing areas in a city because they consist of smaller units than other functions. For a building type to grow in the city, it needs a restricted or unrestricted space allocated for it and an organic or fictional orientation. In this sense, the transition areas between the building blocks, namely streets and main roads, are the most basic factors that serve the expansion. It is a known fact that the development and therefore the spread of spaces consisting of small units will not be possible without transition areas. For this reason, it is not possible to describe the definition of "bazaar" independently of its streets and main roads like the shops that make up it.

The wide bazaar areas, which have been covered over time, emerge as a holistic commercial space thanks to the streets and the gates that limit the area. The Istanbul Grand Bazaar which is discussed within the scope of the thesis is one of the covered bazaars named under this spatial structure. The streets and gates of the Grand Bazaar are the two basic elements that provide the "closed" identity to the bazaar. Therefore within the scope of the article, the streets and gates that make up the Bazaar structure, which started with the existence of bedestens, will be emphasized.

In Turkish cities, the main bazaar is gathered around the Bedesten-s, which we can consider as the center. The Istanbul Grand Bazaar was also developed around the Old Bedesten (Cevahir Bedesten) and the New Bedesten (Sandal Bedesten). For this reason, it would be correct to regard the bazaar structure, which is located between these two Bedesten-s with its shops and streets, as the first-period structures of the known bazaar.

When we look at the first period streets around Cevahir Bedesten and Sandal Bedesten dating back to the 15th century, it is seen that the streets were positioned approximately at right angles to each other and revealed a grid structure. This shows us that the bazaar extends eastward after the first construction point, that is, towards the Sandal Bedesten is within the framework of an aimed plan.

Contrary to the grid structuring between the two bedestens, a more organic street texture stands out as one goes to the west of the Cevahir Bedesten. Within this texture, the presence of two main axes extending in the east-west and north-south directions can also be observed.

Kalpakçılar Street, which lies on the east-west axis to the south of the Bazaar and is approximately 280m long, is the most important transportation axis of the bazaar, with its 6.50m width and 7m to 8m height. The street ends with the Nur-u Osmaniye Gate at the east end and with the Beyazıt Gate at the west end.

The secondary transportation axis of the Bazaar is the one that starts with Yağlıkçılar Street in the north and continues with Feraceciler, Sipahi and Çarşı Kapı Streets as it moves south. This axis is also the axis that starts from Örücüler Gate outside the Grand Bazaar and continues with Uzun Çarşı Street, which goes towards Eminönü, forming the Uzun Bazaar, from which it is named. It is stated in the sources that this line was Makros Embolos, the backbone of the Bazaar during Byzantine times. When the location of the Bedestens located in the area formed by the intersection of these two lines is examined, it can be thought that this place was determined as the core of the commercial area and that the trade area was restricted by the old settled routes of the city to prevent it from spreading towards the palace district and the residential area.

Apart from the Cevahir and Sandal Bedestens, which were the center of the Grand Bazaar until the 18th century, it is known that the Bazaar consists of wooden shops on both sides of the streets and arasta bazaars where guilds were located. Within the scope of the renovation plans to be carried out after the fire that was effective in the region in 1701, it was decided to masonry the Bazaar, which had undergone many fires and renovations repeatedly until this period, in order to make it resistant to fires. It is stated in the sources that in addition to the masonry of wooden shops within the scope of this repair, the streets between the shops were covered with vaulted covers. After this date, the old bazaar which is mainly consisting of two Bedestens, shops, inns, rooms called cells, but also includes fountains, prayer rooms, wells, fountains, a public fountain, tomb, school and baths has transformed into the Grand Bazaar, a new integrated structure of 30.7 hectares. This place had already a new identity with its covered streets and its Gates had separated it from the surrounding trade areas.

There are 61 streets in the Grand Bazaar, differing in length and width, which are all covered and named according to artisan groups such as Kalpakçılar (Calpack Sellers), Kuyumcular (Jewelers), Aynacılar (Mirror Sellers), Fesçiler (Fez Sellers) that are believed to give the Bazaar its essential "closed" identity. As a result of the covering of a formed tissue, the top covers of these streets also differ from each other. This natural texture, which emerges as a result of both material and elevation differences, is one of the most prominent features that saves it from the monotony in appearance.

The gates at the places where aforementioned streets reach the borders of the Grand Bazaar and at the exits of the inns inside the bazaar are other important elements that give the Bazaar its 'closed' identity. With a total of 21 gates, the Grand Bazaar is separated from the surrounding buildings and is located in its own private and sheltered area. While some of these gates are more flamboyant as they are in important entrances, others are very modest.

Giriş

Çarşı kelimesinin Farsçada dört anlamına gelen *cihar (çahār veya çār*) ve Arapçada yol, sokak anlamına gelen *sûk* kelimelerinin tamlama şeklinde birleşmesinden meydana gelen *cihar-suk* kelimesinden türediği kaynaklarda ifade edilmektedir.[1] Günümüzde Farsçada halk dilinde bu şekilde bir kullanımı da mevcuttur. Ancak Farsçada *yön, cihet* anlamına gelen *sû* kelimesi ile *çahār veya çār* (چار/چهار) kelimesinin birleşmesinden oluşan, dört taraf anlamına gelen *cihar-sû* ya da *çar-sû* kelimesinden geliyor olduğu da etimolojik olarak kabul görmektedir.[2] Arapçada esasen tam anlamı *çarşı* demek olan *sûk* kelimesinin, *sû* kelimesiyle ses benzerliği nedeniyle de *çarşı* kelimesinin kökenindeki bahsi geçen görüşlerin ortaya çıktığı düşünülebilir.

Kelime anlamı esasen mekânsal tanıma dair ciddi bir ipucu da vermektedir. Tanımdan *çarşı* kavramının yekpare bir yapıyı ifade etmediği yani yapının tek bir bütün olmadığı, merkezi bulunan ve merkez etrafında dört tarafı da kapsayarak yayılmış bulunan bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Ana hatlarıyla, kelime anlamından yola çıkarak *çarşı* kelimesi için mekânsal ifade bu şekilde tanımlanabilmektedir. Sadece mekânsal tanımın, kavramın ifadesi için yeterli olmadığı, işleve dair bilgi verilmedikçe anlamlandırmanın eksik olacağı düşünüldüğünden bu konuda da kısa bir bilgi verme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bir yerleşim birimi şehir planlama disiplinine göre konut alanı, eğitim alanı, ticaret alanı vb. gibi ana işlevlerden oluşmakta ve bu ana işlevin her biri detayda alt işlevlere ayrılmaktadır. Ticaret işlevi de diğer ana işlevlerde olduğu gibi limanlar, üretim alanları, depolama, alış-veriş alanları gibi alt işlevlere ayrılmakta ve her bir alt işleve özel gereksinimlere[3] cevap verebilecek şekilde kurgulanarak yerleşim biriminde konumlandırılmaktadır. *Çarşı* olarak tabir ettiğimiz ve günlük kullanımımıza yerleşen ticaret birimini ise ürünün satıcıdan alıcıya doğru el değiştirdiği küçük çapta bir alış-veriş odağı olarak işlevlendirmek basit ama genel olarak doğru bir tanımlama olacaktır. Sonuç olarak *çarşı* kelimesinin her türlü metanın satılıp alınabildiği, yerleşim birimi içerisinde bir merkezden taşarcasına cadde ve sokaklar boyunca yayılan bir mekânsal düzeni ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1 Mehmet Sait Şahinalp ve Veysi Günal, "Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi", *Milli Folklor* 93 (2012), 150.

2 Çehar ve çarşı kelimeleri için bk. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/çehar, https://www.etimolojiturkce.com/arama/çarşı, erişim 31 Aralık 2021.

3 Şehir planlamada, işlevlerin gereksinimlere cevap verecek şekilde, başka alt işlevlerle desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin, bir çarşıda ana işlevin dışında yeme-içme, ibadet, temel ihtiyaç için belirlenmiş kullanım alanları da yer almaktadır. Eski zamanlarda da büyük çarşıların içinde kahvehâne, çeşme, mescit, câmi, hamam vb.gibi ticaret işlevi dışında farklı kullanım alanlarının bulunduğu görülmektedir. Buradan hareketle çarşı kelimesinin esaslı tanımının çok daha geniş olması gerektiği söylenebilir. İnalcık'ın çarşı için "merkezinde bedesten olan ve etrafında çeşitli esnaf gruplarına ait dükkânlar, imalathaneler, han, hamam, imaret, cami ve hastanenin olduğu yapı grubunun tümü" şeklinde yaptığı tarif bu anlamda yeterli bir tarif olmaktadır. Bk. Halil İnalcık, "İstanbul'un İncisi: Bedesten," *İktisat ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 119-136. Ancak tezden üretilen bu makalenin kısıtlılığı nedeniyle bu şekilde geniş tanımlamalara değil, esas konuya geçiş amaçlı, ana hatlarıyla ifade edilen daha basit tanımlamalara yer verilmiştir.

Kapalıçarşı özelinde elimizde bulunan temel kaynaklarda da *çarşı* kelimesinin, "alış-veriş yapılan ve iki tarafında dükkânlar olan, üstü açık veya kapalı alanlar"[4] olarak tarif edildiği görülmüştür. Bu tarife bakıldığında üstte bir merkezden dağılan şeklinde yaptığımız tarife de uygun olarak *çarşı* yapılanmasının temel ögeleri olan *sokak ve caddel*erden *iki tarafı dükkânlardan oluşan alanlar* olarak bahsedildiği görülmektedir.

Bir yerleşim biriminin en aktif organizması olan ticaret alanlarının özellikle de küçük çaplı ticarete ev sahipliği yapan çarşıların diğer kullanım alanlarına göre daha küçük birimlerden oluştuğu için kentte en hızlı büyüyen ve gelişen alanlar olduğu unutulmamalıdır. Kent içinde bir yapı türünün büyüyebilmesi için kendisine ayrılan sınırlandırılmış ya da sınırlandırılmamış bir alana ve gerek organik gerekse kurgulanmış bir oryantasyona ihtiyacı vardır. Bu anlamda yapı adaları arasındaki geçiş alanları yani cadde ve sokaklar yayılıma hizmet eden en temel faktörlerdir. Geçiş alanları olmaksızın küçük birimlerden oluşan mekânların gelişiminin ve dolayısıyla yayılımının mümkün olmayacağı bilinen bir gerçektir. O sebeple *çarşı* tanımını kendisini oluşturan dükkânlar kadar sokakları ve caddelerinden bağımsız anlatabilmek mümkün değildir.

Zaman içerisinde üstü kapatılan büyük çarşı alanları da hem bünyesindeki sokaklarının hem de alanını sınırlayan kapılarının sayesinde bütüncül bir ticaret mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânsal yapısına uygun olarak isimlendirilen *kapalıçarşılar* içerisinde çalışma kapsamında ele alınan İstanbul Kapalıçarşı'yı tanımlarken sokakları ve kapıları üzerinden bir tarife ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü "kapalı" kimliğini çarşıya kazandıran iki temel öge aslında sokakları ve kapılarıdır. Bu sebeple makale kapsamında bedestenlerin varlığı ile başlayan Kapalıçarşı yapılanmasını oluşturan sokakları ve kapıları üzerinde durulacaktır.

Araştırmalarda Çarşı'ya ait bilgilerin genelde bedestenler ve hanlar üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Bahsedildiği üzere sokaklarının ve kapılarının önemine değinen, ölçüler ve mimari betimlemeler üzerinden detaylı bilgiler verilen bir çalışmanın literatüre bu anlamda katkı sunacağı düşünülmüştür. Araştırma aşamasında arşiv belgeleri ve raporları, bu alanda yapılmış çalışmalar, yayınlanmış eserler ve tezler temel kaynaklar olarak alınarak yerinde incelemeler, analiz ve ölçümler yapılmıştır.

1. Kapalıçarşı Cadde ve Sokaklarının Tarihçesi

Kapalıçarşı'da üstü örtülü olan ve çarşıya esas *kapalı* kimliğini kazandırdığından bahsedilen, *Kalpakçılar, Kuyumcular, Aynacılar, Fesçiler* gibi esnaf gruplarına göre isimlendirilen toplam 61 sokak bulunmaktadır.[5] 18. yüzyıla kadar Kapalıçarşı'nın

4 Gündüz Özdeş, *Türk Çarşıları* (Ankara: Tepe Yayınları, 1998), 7.

5 Çelik Gülersoy, *Kapalı Çarşının Romanı* (İstanbul: İstanbul Kitaplığı, 1979), 14.

merkezini oluşturan Cevahir ve Sandal Bedestenleri dışında, çarşının sokaklarda yer alan sağlı sollu ahşap[6] dükkânlar ve loncaların yerleştiği arastalardan oluştuğu bilinmektedir.[7] 1701 yılında bölgede etkili olan yangın sonrasında gerçekleştirilecek olan tadilat planları kapsamında ise dönemin İstanbul Kaymakamı Çerkez Osman Paşa ve şehrin önde gelenlerinin görüşmeleri sonucu, bu döneme kadar birçok yangın geçiren ve defalarca tadilat gören Çarşı'nın yangınlara dayanıklı hâle getirilebilmesi için kâgir bir yapıya dönüştürülmesine karar verilmiştir. Bu onarım kapsamında ahşap dükkânların kâgir hâle getirilmesinin yanı sıra, dükkânlar arasındaki sokakların üzerinin de tonozlu örtüler ile örtüldüğü kaynaklarda ifade edilmiştir.[8] Bu tarihten sonra eski çarşı, esas olarak iki bedesten, dükkânlar, hücre olarak adlandırılan odalar ve hanlardan oluşan, bunlara ilaveten çeşmeler, ibadethaneler, kuyular, şadırvanlar, sebil, türbe, mektep ve hamamın[9] yer aldığı, üstü kapalı sokakları ile de yeni bir kimliğe bürünen, kapılar ile de çevre ticaret alanlarından ayrışan 30.700 metrekarelik[10] yeni bütüncül bir yapı olan Kapalıçarşı'ya dönüşmüştür.

Bahsedildiği üzere yayılarak genişleyen, eklemlenmelerle büyüyen bir alanın sonradan kapatılması[11] ile oluşan bir yapının baştan kapalı bir mekân olarak inşa edilmiş olması ile arasında farklılıklar olması tahmin edilebilir bir durumdur. Farklı topografik özelliklere sahip geniş bir alanın bir üst örtü ile kapatılması sırasında kimi sokakların iç yükseklikleri farklı olurken, kimi sokak örtülerinin de çatı kotları ve eğimleri farklılık göstermiştir. Yüzyıllar boyu müdahaleler görse de değişmeyen bu doğal doku, Kapalıçarşı'nın en belirgin özelliklerinden biridir. Gerek zaman içerisinde oluşumu gerekse sonradan kâgir bir yapıya dönüştürülerek kapatılması nedeniyle Kapalıçarşı'nın simetrik ve geometrik olmamasının yapıyı monotonluktan kurtarmış olduğu da dile getirilmiştir.[12]

Çarşının kapalı sokakları arasındaki bu yükseklik farklılıkları dışında genel olarak benzer olsalar da yapısal bazı farklılıklar da dikkat çekicidir. Türk şehirlerinde asıl çarşı üstte de belirttiğimiz gibi çarşının merkezi olarak kabul edebileceğimiz

6 Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi* (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1985), 130. Cezar, bu eserinde bedestenlerin etrafında çıkan yangınlarda dükkânların tamamen yanmasından hareketle bunların ahşap olarak yapıldığı fikrinin güçlendiğini belirtmiştir.

7 Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi* (İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2007), 602.

8 Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi,* 36.

9 1894 depreminden birkaç yıl öncesine ait bir bilgiye göre, Kapalıçarşı'da; 2 Bedesten, 4399 dükkân, 2195 hücre ya da oda, 1 hamam, 1 cami, 10 mescid, 16 çeşme, 8 kuyu, 2 şadırvan, 1 sebil, 1 türbe, 1 mektep ve 24 han bulunmaktaydı. Bk. Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi,* 127-128.

10 Gülersoy, *Kapalıçarşının Romanı*, 14. Kapalıçarşı'ya ait resmi internet sitesinde çarşının 110 bin 868 m²'lik bir alana yayıldığı ve 45 bin m² kapalı alana sahip olduğu bilgisi yer almaktadır. Bk. https://www.kapalicarsi.com.tr/?page_id=16, erişim 31 Aralık 2021. Uydu foto üzerinden yapılan ölçümlerle de kapıları ile sınırlanan alanın yaklaşık olarak 45 bin m² olduğu tespit edilmiştir.

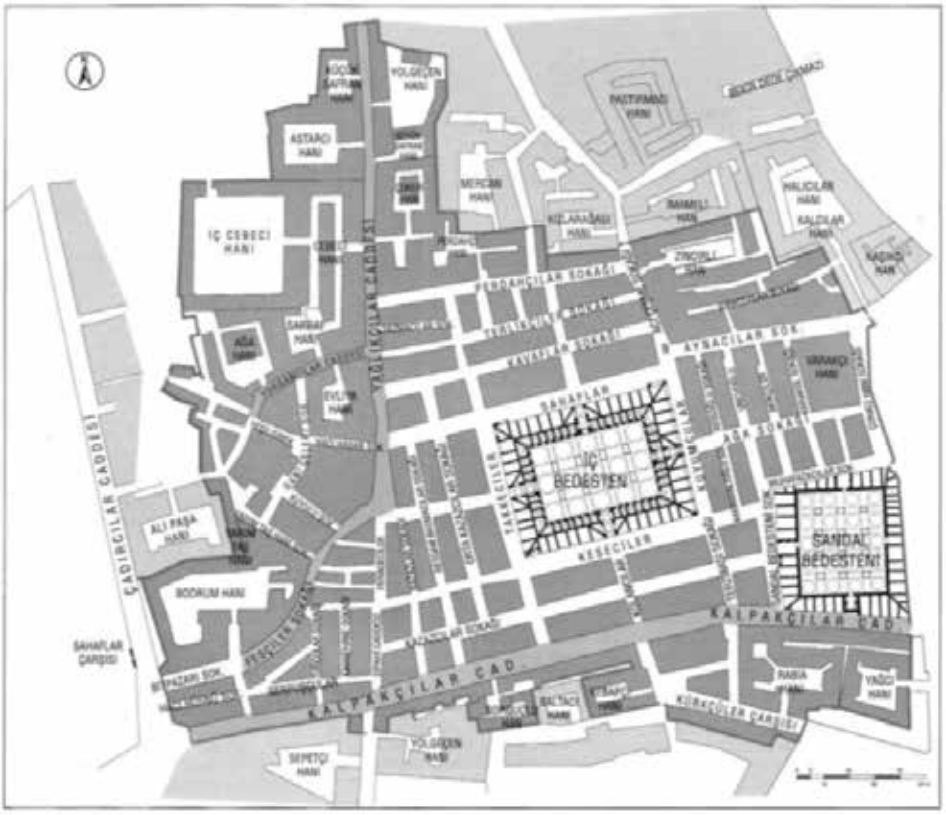
11 Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi,* 127-128.

12 Gülersoy, *Kapalıçarşının Romanı*, 15.

bedestenler çevresinde toplanmaktadır. İstanbul Kapalıçarşı da Eski Saray'ın duvarının yanında, II. Mehmet tarafından camiye çevrilen Ayasofya'ya gelir sağlamak maksadıyla yaptırılan Eski Bedesten (Cevahir Bedesteni) ve Yeni Bedesten (Sandal Bedesteni) çevresinde gelişmişti. Bu sebeple iki bedesten arasında bulunan çarşı yapılarını, dükkânları ve sokakları ile bilinen çarşının ilk dönem yapıları olarak kabul etmek doğru olacaktır.

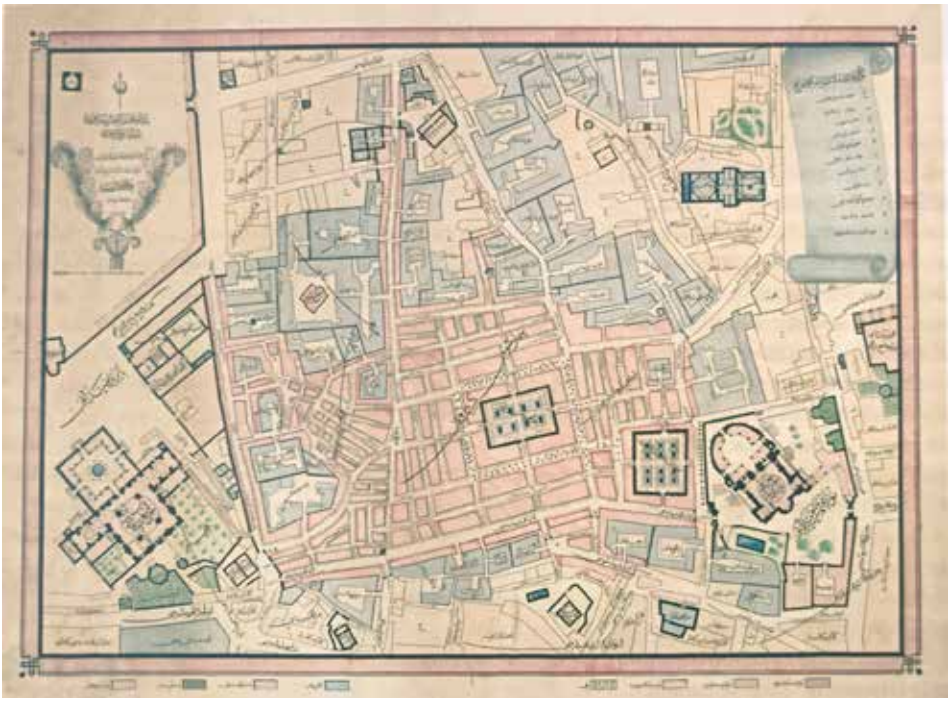
Bahsi geçen, 15. yüzyıla tarihlenen Cevahir Bedesteni ve Sandal Bedesten[13] etrafında konumlanan ilk dönem sokaklarına bakıldığında sokakların birbiri ile yaklaşık olarak dik açı ile konumlandığı ve gridal bir yapıyı ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu durum çarşının ilk inşa noktasından sonra doğuya doğru yani Sandal Bedesteni'ne doğru uzanmasının amaçlanmış bir plan çerçevesinde olduğunu göstermektedir. Her ne kadar inşa edildiği yıllarda kâgir olarak yapılan bedestenler dışında, iki bedesten arasındaki sokaklarda yer alan dükkânların günümüze ulaşan veriler doğrultusunda ahşap olduğu bilgisi, bazı kaynaklarda da görüldüğü şekliyle çarşının kurgulanmış bir plan çerçevesince, belirlenen oryantasyonda ilerlediği görüşünü çürütmeye çalışsa da o yüzyıllardaki dükkânların zaten ahşaptan yapıldığı, bedestenlerin içindeki kıymetli malları koruma amaçlı kâgir olarak inşa edildiği göz ardı edilmemelidir. Şehirde belirlenen saray, ibadethane, liman vb. gibi önemli işlevlere haiz yapı alanlarının birbirleri ile olan ilişkileri belirlendikten sonra bir güzergâh doğrultusunda konumlandırılması dışında konut ya da serbest ticaret alanları gibi bölgelerin organik formda oluştuğu, eski dönemlere ait planlar ve gravürlerden de açıkça okunmaktadır. Bu sebeple, yukarıda da belirtildiği üzere Cevahir ve Sandal Bedestenleri arasındaki çarşı dokusunun gridal olmasından hareketle, ilk inşa yıllarında oradaki dükkânların yapılmasının da planlı olduğu kolayca söylenebilmektedir. İki bedesten arasındaki gridal yapılaşmanın aksine Cevahir Bedesteni'nin batısına doğru gidildikçe daha organik bir sokak dokusu göze çarpmaktadır **(G. 1).**

13 Kaynaklarda her ne kadar Sandal Bedesteni'nin Fatih döneminde inşa edildiği görüşü baskın olsa da farklı görüşler ile de karşılaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin "Bu da Fatih Sultan Mehmed Han'ın binasıdır, Eski Bedesten'e yüz adım yakınlıktadır ve bunun da şekli ve binası hemen Eski Bedesten gibidir." demiş olmasına rağmen 877 (1472-1473) tarihli vakfiyede Sandal Bedesteni'nden bahsedilmediği ancak bu vakfiyeden 4-5 sene sonra yazılan bir diğer vakfiyede ise Sandal Bedesteni'nden 265 dükkânlık 4 duvarlı bir yapı olarak bahsedildiğine dair bilgi bulunmaktadır. Bk. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1989), 4



G. 1: Kapalıçarşı plan şeması
(Çelik Gülersoy, "Kapalıçarşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, 424)

Bu doku içerisinde doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan iki ana aksın varlığı göze çarpmaktadır. Mekân içerisinde de çarşıya üstten bakma imkânı sağlayan hava fotoğraflarında da görüldüğü şekilde, çarşı içi sokakların planlarında da dikkat çeken en büyük özellik olan sokakların boyutlarındaki değişkenlik sayesinde bu iki aks kolayca belirlenmektedir. Çarşının güneyinde doğu-batı aksında uzanan ve yaklaşık 280 metre uzunluğunda olan Kalpakçılar Caddesi, 6.50 metre genişliği, 7 ile 8 metre yüksekliği ile çarşının birincil denebilecek en önemli ulaşım aksıdır. Cadde doğu ucunda Nur-u Osmaniye Kapısı, batı ucunda ise Beyazıt Kapısı ile sonlanmaktadır.



G. 2: 1886 tarihli harita. (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi kaynaklı İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşiv belgesidir.)

Sultanların ve saray kadınlarının araba ile çarşıya geldiklerine, arabadan inmeden alışveriş yaptıklarına dair[14] kaynaklarda belirtilen ifadelerden de hareketle bahsedilen caddenin çarşının doğu-batı aksındaki ana caddesi, Kalpakçılar Caddesi olduğu düşünülmektedir. Kapalıçarşı'nın geçirdiği 1894 depremi sonrası yapılan tadilat çalışmalarında büyük hasar gören caddenin genişletildiği düşünülse de, 1886 tarihli haritadan tespit edildiği üzere, deprem öncesinde de Kalpakçılar Caddesi'nin çarşının en geniş sokağı olduğu anlaşılmaktadır **(G. 2).**

Çarşı'nın ikincil ulaşım aksı ise Çarşı Kapı'dan Örücüler Kapısı'na uzanmakta olan, farklı isimler ile adlandırılan birbirini takip eden sokakların birleşiminden oluşmaktadır. Burası, kuzeyde Yağlıkçılar Caddesi ile başlayarak güneye doğru ilerledikçe Feraceciler, Sipahi ve Çarşı Kapı Sokak ile devam eden akstır. Bu aks aynı zamanda Kapalıçarşı dışında Örücüler Kapısı'ndan başlayarak Eminönü istikametine doğru ilerleyen Uzun Çarşı Sokağı ile devam eden, ismini de aldığı Uzun Çarşı'yı oluşturan akstır. Bu hattın Bizans dönemi çarşısının omurgası olan *Makros Embolos* olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Hattın, Haliç ve Marmara limanlarını bağladığı görüşü de öne sürülmüş ve "Marmara limanlarının işlevini yitirmesi neticesi eski Divanyolu'na

14 Önder Şenyapılı, *Ne Demek İstanbul, Ne Demek Bebek?* (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 2003), 88.

kadar olan kısmı korunmuştur."[15] yorumu yapılmıştır. Bu iki hattın kesişmesiyle aralarında oluşan alan içerisinde konumlandırılan bedestenlerin durumu irdelendiğinde, burasının ticaret alanının nüvesi olarak belirlendiği ve ticaret alanının saray mahalli ile meskûn mahal tarafına doğru yayılmasının engellenmesi amacıyla kentin eski yerleşik güzergâhları ile sınırlandırıldığı düşünülebilir.

2. Günümüz Kapalıçarşı Sokak Özellikleri

Bu bölümde, sokak genişlikleri, üst örtü türü ve yükseklikleri ana hatlarıyla korunmuş olsa da döşeme kaplama, boyama, destekleme uygulamaları defalarca yapıldığından orijinalinden oldukça büyük farklılıklarla günümüze ulaştığı düşünülen Kapalıçarşı'nın 2021 yılında gerçekleştirilen son restorasyon öncesine dair bilgiler aktarılmıştır.

Üst örtüye sahip sokaklar zeminden çatıya incelendiğinde; zeminlerin doğal ve yapay taşlar ile kaplandığı; duvarların ise sıvalı ya da boyalı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte duvarlar, cephede bulunan kemerlerin üzengi seviyesine kadar üzeri boyalı kesme taş ile örülüdür. (Kalpakçılar Caddesi'nde de benzer şekildedir.). Dükkânların yer aldığı bölümlerde ise gerek dekoratif olarak sergi amaçlı gerekse orijinal dokuya zarar vermeyi engelleyen kararların caydırıcılığı nedeniyle, tadilatı yapılmayan yerlerde yenileme amaçlı duvarlar sıklıkla ahşap vb. panolarla kaplanmıştır.

Tonoz, kubbe ve kemer gibi yapı elemanlarının sıvalı ve boyalı yüzeylere sahip olduğu, ayrıca sokakların kot farkı nedeniyle üst örtü elemanlarına yansıyan yükseklik değişimlerinden ortaya çıkan yüzeylerde 8 farklı desende kalemişi bulunduğu tespit edilmiştir. Yağmur ve kar nedeniyle çatıda biriken suyun tahliyesine imkân sağlayan boruların çoğunlukla çinkodan yapıldığı, yer yer pvc olarak bu boruların değiştirildiği, üst örtüde bulunan pencere boşluklarındaki doğramaların demirden imal edilmiş olduğu da tespitler arasında yer alan diğer detaylardır.

Sokakların ağırlıklı olarak beşik tonoz ile örtüldüğü, birbiri ile çakışan sokakların birleşme yerlerinde ise farklı yönlerden gelen bu üst örtülerin tonoz geçmesi ile bir araya gelmiş olduğu görülmektedir. Sokaklardaki tonoz örtülerde, kesit ve boyutlarının değişiklik gösteren demir gergiler ve destek kemerleri bulunmaktadır. 1804 tarihli gravürlerde genel olarak gergilerin olmadığı gözlemlenirken bazı kemerler arasında ahşap gergilerin yer aldığını gösteren yaklaşık olarak aynı tarihli gravürler de mevcuttur **(G. 3).**

15 Suhule Can, "İstanbul Yarımadası Tarihi Ticaret Bölgesinin Analizi ve Bozulan Dokunun Yeniden Korunmasında Tasarım Önerileri" (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1996), 17.



G. 3: Kapalıçarşı Gravürü, Thomas Allom (1804-1872) (M. Sevim, *Gravürlerle Türkiye*, c. 2, 277)

Tonozların üzengi seviyesinin hemen üzerine iç mekânın hava akışını ve aydınlanmasını sağlayan kemerli pencerelerin bulunduğu, pencerelerin yanı sıra bazı sokaklarda dörtgen biçimli havalandırma boşlukları olduğu da görülmektedir.

Çarşı'da beşik tonozdan farklı örtü sistemleri de mevcuttur. Kapalıçarşı'nın doğu tarafında bulunan Arabacıoğlu Sokağı'nda destek kemerlerinin aynalı tonozlar ile kapatılmış olduğu görülürken Akikçiler Sokağı'nın orta bölümünde ise kemerler arasındaki üst örtünün kubbe biçiminde olması dikkat çekicidir. Sokak kesişim alanlarında da beşik tonoz, aynalı tonoz ve kubbeye rastlanmaktadır.

Cevahir Bedesteni etrafındaki sokakların ise (Keseciler Sokağı, Takkeciler Sokağı, Halıcılar Çarşısı Sokağı) ortalama 8 metre genişliğinde ve iki sıra kesme taş sütuna (kesit ölçüleri 0,35 ile 0,70 metre arasında değişmektedir) oturan üçlü tonoz sistemi ile diğer sokaklardan ayrışmakta olduğu tespit edilmiştir. Bedesten çevresindeki sıra dükkânlar ile sütunlar arasında çapraz tonoz ile örtülen kısmın yaklaşık 3,5 metre yüksekliğinde olduğu, daha dar ve yüksek olan 5 metre yüksekliğe sahip aksta kemerli tepe pencereleri ile yer yer boşaltılmış beşik tonozun yer aldığı, çevre adalar ile ikinci sıra sütunlar arasında kalan aksta ise beşik ve çapraz tonoz bulunduğu görülmektedir. Bu sokaklardan bedesten girişlerine geçişlerde aynalı tonoz ve kubbe yer almaktadır **(G. 4)**. Cevahir Bedesteni etrafındaki sokaklar dışında bazı sokaklarda sütunlar bulunmakta fakat bu sütunlar bedestenin etrafındakiler gibi düzenli bir diziliş göstermemektedir.



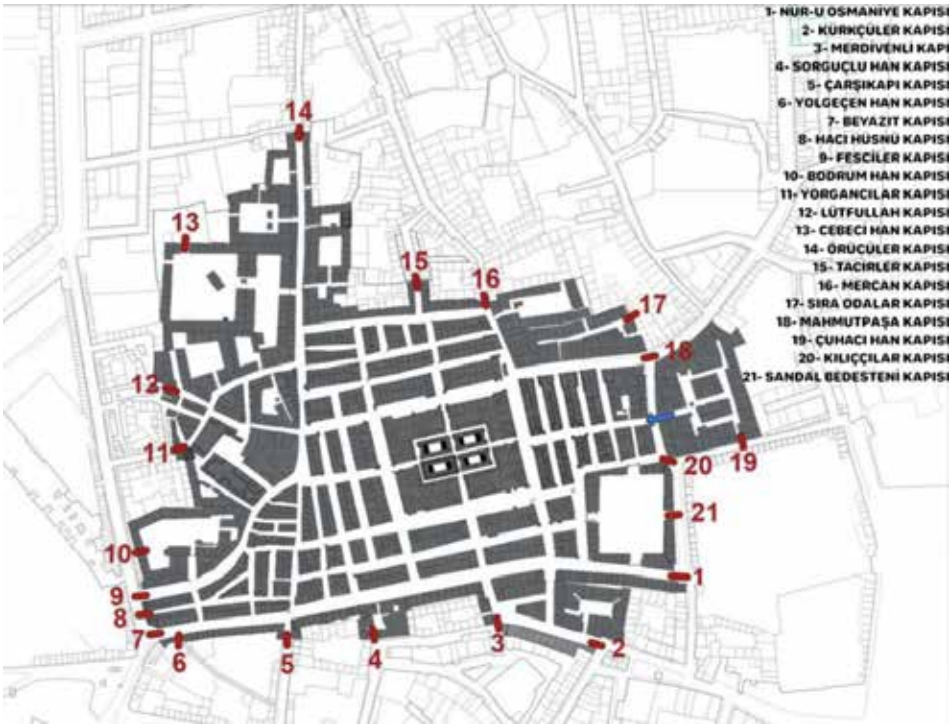
G. 4: Halıcılar Çarşısı Sokak
(İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)



G. 5: Kalpakçılar Caddesi ve Nur-u Osmaniye Kapısı
(İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Sokakların üzerinde ise alaturka kiremit ile kaplanmış beşik çatı bulunmakta olup çatıların mahya bölümlerinde yürüme yolları yer almaktadır. Farklı kotlardaki yürüme yolları, metal ve beton merdivenler ile birbirine bağlanmaktadır. Sokaklardaki pencerelerin üzerindeki beşik çatıların da sokak boyunca ilerleyen diğer beşik çatıya saplandığı, sokak birleşimlerindeki kubbe, aynalı tonoz gibi farklı örtülerin ise kırma çatı ile kapatıldığı tespit edilmiştir **(G. 5)**.

3. Kapalıçarşı'nın Kapıları



G. 6: Kapalıçarşı kapılarını gösterir şema. (Yazar tarafından üzerine işaretleme yapılmıştır.) (İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Bedestenlerin yapılış amaçlarının başında değerli eşyaları güvende tutmak geldiği bilinmektedir. Ticaret bölgesinin merkezi olarak konumlandırılan bedestenlerin gerek malzeme seçimi gerek mimari yapısı gerekse yer seçimi ile tüccarların değerli mallarını korumak için bir çeşit iç kale görevi gördüğü kaynaklarda ifade edilmiştir.[16] Afetler karşısında korunaklı hâle getirilmesi dışında, hırsızlık ve yağmalanmaya karşı da güvenli kılınması amaçlanmıştır.

16 Semavi Eyice, "Bedesten", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 302-311.

Makalenin başında bahsedildiği üzere, merkezi Bedesten olan ancak zamanla, nüfusun artması, ticaret alanlarının genişlemesi vb. sebeplerle etrafındaki sokaklara da dükkânlar sayesinde yayılan bir ticaret birimi olarak var olan çarşıların, merkezindeki bedestenler ile benzer sebeplerden ötürü korunaklı olma amaçlı dönüşmeye başladığı görülmektedir. Rutin gece nöbetçilerinin varlığı dışında, ticaret alanına girmeyi kontrol altına alabilmek için kapıların yapıldığı görülmektedir.

Kâgir hâle dönüştürülerek yangın ve depreme karşı daha dayanıklı olması istenen bu önemli ticaret mekânının içinde, tüccarların kıymetli malları dışında çarşı esnafının ve tüccarların kasaları, evrakları, defterleri, esnaf ve zanaatkâr loncalarının belgeleri muhafaza edildiğinden[17] geceleri de yüksek güvenlik önlemleri alındığı bilinmektedir. Çarşıda görevli oldukları bölgelerde gece nöbet tutan 200 kadar bekçi bulunduğuna dair rivayetler olduğundan, çarşının açılma saatinde her kapı için görevli kılınmış kişinin çarşı kapısını açtığından, akşamları da aynı şekilde görevli bekçi tarafından kapının kapanıp kilitlendiğinden bahseden Efdalettin Tekiner bu bilgilere ilaveten bugün kiremit ile kaplı bulunan çarşı üst örtüsünün eskiden kurşun kaplı kubbelerden oluştuğunu ve kubbeler üzerinde bekçilerin geçişlerine imkân veren geçitler olduğunu belirtmiştir.[18] Bahsedildiği üzere görevli nöbetçiler dışında güvenliği sağlamak amaçlı yer alan kapılar, Kapalıçarşı'nın belirlenmiş olan alanı kapsamındaki sokakları da bölerek içeride korunaklı bir alan oluşturmuştur. Kimisi daha ihtişamlı ve anıtsal görünüşte kimisi ise işlevselliği ile varlık gösteren toplamda 21 adet kapı mevcuttur **(G. 6)**.

Çarşının iki ana aksını sınırlandıran, Kalpakçılar Caddesi üzerindeki Beyazıt ve Nur-u Osmaniye Kapıları ile diğer ana hat olan kuzey-güney aksında bulunan Çarşı Kapı, diğer kapılara kıyasla daha gösterişlidir ve Kapalıçarşı sembolü olarak birçok yerde kullanılmaktadır. Tarih boyunca defalarca restorasyon geçiren Kapalıçarşı gibi kapılarının da zaman içerisinde tadilat gördüğü, restorasyon geçirdiği, ihtiyaca binaen görünüşlerinde ve malzemelerinde bazı değişiklikler yapıldığı arşivlerde rastlanan son dönem fotoğraflarından da anlaşılmaktadır. Tüm yapılan değişikliklere dair kapsamlı bir kayıt bulunamamış olsa da çok defa değişime uğramış olduğu çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.

Kapıların günümüz görünüşlerine ait detaylı mimari özellikleri içeren bilgiler ise şu şekildedir:

3.1. Beyazıt Kapısı

Kapalıçarşı'nın anıtsal kapılarından biri olan Beyazıt Kapısı, Çadırcılar Caddesi ile Kalpakçılar Caddesi kesişiminde yer almaktadır. Dış cephede basık kemerli kapı boşluğunun bulunduğu duvarın kesme taş örgülü olduğu, cephede geçişin yer aldığı

17 Semavi Eyice, "Bedesten", 302–311.

18 Efdalettin Tekiner, "İstanbulda Kapalı Çarşı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* (Eylül 1949), 8.

yüzeyden daha önde ve kapı boşluğundan daha büyük sivri kemerli bir kademelenme bulunduğu, bu yüzey farkındaki köşelerin ise profilli olduğu görülmektedir. Kapı boşluğunun her iki tarafında kabartmalı çerçeveli, niş görünümlü sığ girintiler göze çarpmaktadır. Sivri kemerin üstünde nihayete eren yüzey ise silme ve motifli bir bitiş ile sonlanmaktadır. Yine sivri kemerin iki tarafındaki yüzeyde dairesel kabartmalar görünmekte ve önceki restorasyonlarda yetersiz restitüsyon neticesinde yüzeylerin bu şekilde boş bırakıldığını düşündürmektedir. Sivri kemerin aynasında pirinçten yapılmış olan bir tuğra plakası yer almakta ve basık kemer üstünde ise yine pirinç harflerle *Kapalıçarşı, Grand Bazaar, 1461, Gate 7, Beyazıt Kapısı* yazmaktadır. Kapının bulunduğu duvar taç kapı görüntüsünü sağlayacak şekilde yükseltildiğinden ardındaki beşik çatıyı gizlemektedir. Kapı boşluğunun kemer tepe noktasından yüksekliğinin 3.64 metre, eninin ise 3 metre olup duvarın toplam 9 metre yükseklikte olduğu ölçülmüştür.



G. 7: Beyazıt Kapısı ve Rölövesi
(İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

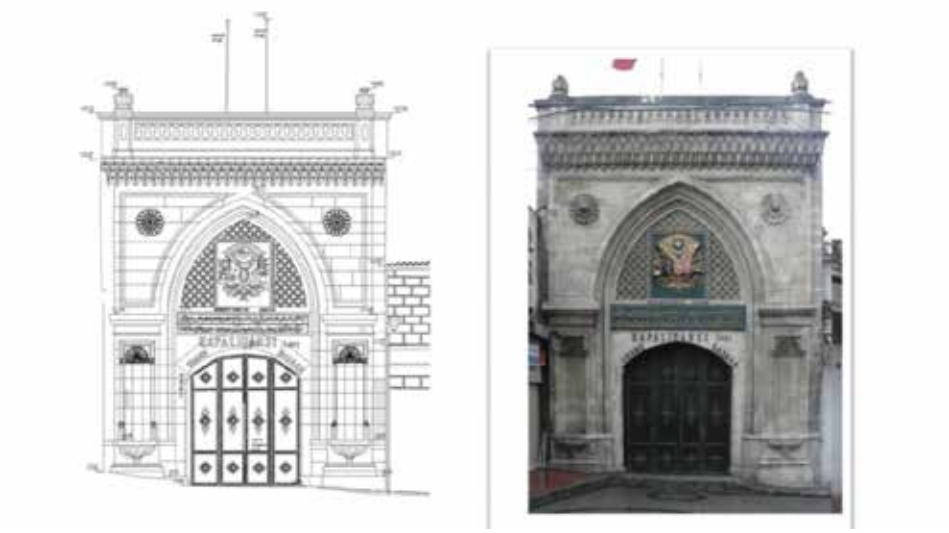
Kapıdan içeri girildiğinde, Kalpakçılar Caddesi kotunun 0,15 metre kadar aşağıda olması nedeniyle kapı eşiğinden bir basamak inildiği görülmektedir. Kapı boşluğunda iki tarafa doğru açılabilen ikişer kanatlı, katlanan demir kapı yer almakta olup dikdörtgen şekilli kanatların kapı boşluğundan daha yüksek olması, kapı kapalı iken içeriden bakıldığında basık kemerli atkının görülmesini engellemektedir. Demir kanatların, ortalarında arma olan iki göbekli tabladan oluşan alt bölüm ve parmaklık arkasındaki cam bölmeli üst kısımdan meydana geldiği görülmektedir. Kapının bulunduğu duvarın iç yüzeyinde ise kapı millerinin oturduğu taşların üzerindeki düz atkıdan sonra sıvalı yüzeye geçildiği, beşik tonozun oturduğu bu duvarda da Kapalıçarşı'nın genelinde olduğu gibi kalemişi bulunduğu göze çarpmaktadır **(G. 7)**.

3.2. Nur-u Osmaniye Kapısı

Kapalıçarşı'ya girişi sağlayan bir diğer önemli kapı olan Kalpakçılar Caddesi'nin doğu ucundaki Nur-u Osmaniye Kapısı'nın da anıtsal bir kapı olduğu söylenebilir. 3 metre eninde 3.75 metre boyunda basık kemerli bir kapı boşluğunun bulunduğu kesme taş örgü duvar yaklaşık 10 metre yüksekliğe sahiptir. Nur-u Osmaniye Caddesi cephesinde, en içte basık kemerli bir kapı boşluğu, onun üzerinde ise sivri bir kemerin yer aldığı, bu farklı yüzeylere geçişlerde profillerin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Sivri kemerin üzengi seviyesinde kapıdan sağa ve sola doğru yatay silmeler ve silmelerin altında planı yarım altıgen formunda olan kenarları plasterli, üst bitişi ise motifli olan nişler bulunmaktadır. Ayrıca bu nişlerin tabanının duvar yüzeyinden dışarı çıkan, altları motif kabartmalı konsol biçiminde olduğu fark edilmektedir. Sivri kemerin yine üzengi seviyesinde kapının kitabesi ve hemen üstünde kabartmalı taş ayna içerisinde dörtgen bir Osmanlı arması bulunmaktadır. Arma ile kitabe arasında pirinç harflerle *Nuruosmaniye Kapısı*, basık kemerin üstünde ise *Kapalıçarşı, Grand Bazaar, 1461, Gate 1* yazılmıştır. Sivri kemerin iki tarafındaki yüzeylerde birer adet rozet bulunmakta olduğu ve kemerin yukarısında yatay düzendeki mukarnaslı bölümden sonra bir sıra lale kabartmalı motifin yer aldığı görülmektedir. En üstte ise iki köşede bulunan topuz başlıklar ve arasındaki silme ile duvar sonlanmaktadır. Duvarın yüksekliği Beyazıt Kapısı'nda olduğu gibi arkasındaki beşik çatıyı gizlemektedir.

Nur-u Osmaniye Kapısı'ndan içeriye kot farkı olmadan girilmekte ve basık kemerli kapı iki tarafa açılan ikişer parçalı katlanan kanatlardan oluşmaktadır. Dikdörtgen forma sahip demir kapıların dış yüzeyinde çerçeveler ve bu çerçevelerin ortasında çiçek desenli armalar bulunmaktadır. Kapının iç yüzeyinden, kalemişi bulunan üst duvara ise düz atkı ile bir geçiş yapıldığı görülmektedir. Şu an bulunan demir kapının yerinde 1949 yılında camlı bir kapı olduğu da elde edilen arşiv fotoğraflarından görülmektedir **(G. 8)**.



G. 8: Nur-u Osmaniye Kapısı ve Rölövesi
(İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)



G. 9. 1949 yılına ait Nur-u Osmaniye Kapısı fotoğrafı.
(Tekiner, "İstanbul'da Kapalı Çarşı", 8)



G. 10. 1949 yılı sonrasına ait Nur-u Osmaniye Kapısı fotoğrafı.
(Taha Toros Arşivi – 001500281006**)**

3.3. Çarşı Kapı

Çarşı Kapı, Kapalıçarşı'nın kuzey-güney aksının güneydeki çıkışında bulunan kapı olup kendi adı ile bilinen Çarşı Kapısı Sokak'ta yer almaktadır. Basık kemerli kapı boşluğu 3 metre yükseklikte, 2.45 metre genişliktedir. Kapının bulunduğu duvarın bir yüksekliğe kadar kesme taş örgüye sahip olduğu, kapı kemerinin üzerinde ise tuğla örgü olarak devam ettiği görülmektedir. Duvarın üst kısmındaki tuğla örgülü yüzeyden yanlardaki sıvalı yüzeye geçişte kesme taşlar bulunmaktadır. Yine bu tuğla örgünün arasında, tuğladan bir kemer dizisi bulunmakta olup bu kemerin aynasında kapının tam üzerine denk gelen kısımda kesme taş söveli dikdörtgen bir pencerenin yer aldığı görülmektedir. Dışarıdan bakıldığında pencerenin baklava dilimli bir revzen ile kaplı olduğu fark edilmektedir. İçeride ise pencerenin dışarıdakinden farklı olarak bitkisel desenli ve renkli vitraya sahip içlik bir revzen ile kaplı olduğu görülmektedir **(G. 11)**. Tuğla kemerin bittiği yerden itibaren eğrisel formda sıvalı bir alın yükselmektedir. Daha üstte bulunan iki sıra kirpi saçak ile sonlanan duvar alaturka kiremit ile örtülmüştür. Kapı boşluğu içeriye doğru açılan, iki tarafa iki parçalı olarak katlanan demir, dikdörtgen kanatlar ile örtülmektedir. Kanatların her birinin alt bölümleri biri büyük, diğeri küçük iki göbekli, üst bölümleri ise içten parmaklıklı camlıdır.





G. 11 ve G. 12: Çarşı Kapı içeriden görünüş ve Dış Cephe Rölövesi
(İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

Alt kotta olan yoldan içeriye girerken eşik bulunmaktadır. Duvarın iç yüzeyinin tuğla ve kesme taştan oluşan düzensiz bir örgüye sahip olduğu görülmektedir. İç sokağın üzerindeki beşik tonozun başlangıç seviyesinde yer alan düz atkıyla yukarıdaki sıvalı ve kalemişi ile bezenmiş yüzeye geçilmektedir.

3.4. Diğer Kapılar

Kürkçüler Kapısı: Kürkçüler Çarşısı'nın doğu çıkışında bulunan Kürkçüler Kapısı, kesme taş örgülü duvarda bulunan yanlarda birer adet küçük, ortada ise daha geniş ve yüksek bir giriş olmak üzere kemerli üç kapı boşluğu ile diğer kapılardan farklılık göstermektedir. Kapılar üzengi seviyelerine kadar ulaşan katlanır demir kapılar ile kapanmakta olup kemerli kısımlarda ferforje kafes yer almaktadır. Kürkçüler Çarşısı Sokağı'nın kotu, dışarıya göre daha aşağıda olduğundan kapı eşiğinden sonra basamak ile içeriye girilmektedir.

Merdivenli Kapı: Kürkçüler Çarşısı'nda, Kürkçüler Kapısı'na göre batıda bulunan çıkışta yer almaktadır. Güneye açılan bu kapı boşluğunda demir iki kanat bulunmaktadır ve kapı düz atkılı olup içeriye girerken kot farkı nedeniyle basamaklardan inildiği ve çıkarken aynı şekilde merdiven kullanıldığı için bu adın verildiği anlaşılmaktadır.

Sorguçlu Han Kapısı, Bodrum Han Kapısı, Cebeci Han Kapısı olarak üstteki şemada işaretli bulunan yerlerdeki geçişler kapıdan ziyade birer geçit niteliğindedir. Bu geçitlerin alelade oluşu, 19. ya da 20. yüzyıllarda Çarşı'ya erişim kolaylığı sağlaması nedeniyle açıldıklarını düşündürmektedir.



G. 13 ve G. 14: Bodrum Han Kapısı içeriden ve dışarıdan görünüşü.
(İnci Dilaveroğlu kişisel arşivi, 2021)

Yolgeçen Han Kapısı: Beyazıt Kapısı'nın doğusunda bulunmakta olup Yol Geçen Hanı'nı çarşıya bağlayan geçiştir.

Hacı Hüsnü Kapısı: Beyazıt Kapısı'nın kuzeyinde, Hacı Hüsnü Sokağı'nın batı ucunda yer almakta olup basık kemerli, dar bir kapı boşluğuna sahiptir. Dış cephe

yüzeyi sıvalı olan kapı boşluğundan bir silme ile kapı üstünde bulunan katın pencereli cephesine geçildiği görülmektedir. Sokak ile aynı kottan çarşıya girilen kapının içeri doğru iki yana açılan demir kanatları bulunmaktadır. Kapı boşluğunu aşan kapı kanatlarının alt kısmı göbekli tabla, üst kısmı ise parmaklıklı cam ile kaplıdır.

Fesçiler Kapısı: Beyazıt Kapısı'ndan Çadırcılar Caddesi boyunca ilerlerken Hacı Hüsnü Kapısı'nı geçince sağ tarafta, Kapalıçarşı'nın batısındaki Fesçiler Sokağı'nın sonunda bulunmaktadır. Çadırcılar Caddesi cephesindeki basık kemerli kapı boşluğu, suni taş yüzeyli duvarda yer almakta olup üstte profilli bir kademelenme ile oluşan bir kemer daha mevcuttur. Bu kemerin aynasında profilli, sağında ve solunda ise yüzeyden çıkma yapmış boş birer madalyon şekilli süsleme bulunmaktadır. Kemerin üzengi seviyesinden sağa ve sola uzanan yatay silmeler ve hemen altta bir çerçeve içinde kapıya ait bir kitabe bulunmaktadır. Kapının bulunduğu cephe, silme ile sonlanmakta olup kapının dört kanadı içeri doğru katlanarak açılmaktadır. Dışarıda kemerli olan kapı boşluğu içeride ise düz atkılıdır.





G. 15 ve G. 16: Fesçiler Kapısı içeriden ve dışarıdan görünüşü.
(İnci Dilaveroğlu kişisel arşivi, 2021)

Yorgancılar Kapısı: Batıda, Kapalıçarşı'nın Yorgancılar Sokağı çıkışında yer almaktadır. Demir kanat ile kapanmakta olan kapı boşluğu, basık kemerlidir. Kapının üzengi seviyesinden iki yanına ve kemerin üstünde uzanan yatay silmeler göze çarpmaktadır. Kapı boşluğunun üst tarafında sivri kemerli bir pencere ve pencere üzerinde de tuğladan kirpi saçak üstünde yükselen bir alınlık mevcuttur.

Lütfullah Kapısı: Kapalıçarşı'nın batısında, Lütfullah Sokağı'nın sonunda yer almaktadır. Yol kotundan beş basamak inilerek ulaşılan düz atkılı kapı boşluğu üç

kanatlı demir kapı ile kapanmaktadır. Bu kapının üzerinde de sivri kemerli dar bir pencere bulunmaktadır.

Örücüler Kapısı: Kapalıçarşı'nın ikincil önemli aksının kuzey çıkışında Yağlıkçılar Sokağı'nın bitiminde yer almakta olup bu kapı aracılığıyla Kapalıçarşı'dan Mercan Caddesi'ne çıkılmaktadır. Basık ama geniş kemerli kapının üzengi taşları dışarı profilli olarak taşmaktadır. Her iki yönde üçerli demir kanatlara sahip kapının hemen üzerinde basık kemerli bir pencere bulunmakta olup pencere üzerinde ise profilli bir silmenin yer aldığı görülmektedir. Konumunun önemine rağmen diğer anıtsal kapılara kıyasla çok sade oluşu, zaman içerisinde bu aksa ait geçişte yer değişikliği yapıldığı düşüncesini doğurmaktadır.

Tacirler Kapısı: Tacirler Sokağı'nın çıkışında bulunmaktadır. Kesme taşlı dış cephesindeki basık kemerli kapı boşluğu içeriden millerin oturduğu iki taş üzerinden düz atkı ile sonlanmaktadır. Kapının dışarı çıkıntılı üzengi taşları ve kilit taşı üstünde profilli bir silme yer almaktadır. Kapı elemanlarının üstünde kemerli bir pencere boşluğunun bulunduğu duvarın da profilli bir silme ile sonlandığı görülmektedir.

Mercan Kapısı: Çarşı içinden Tığcılar Sokağı'na açılan kapıdır. Diğer kapılardan aşina olunduğu gibi bir silme ile üst kat penceresine geçilen cephede basık kemerli bir kapı boşluğu mevcuttur. Üzengi taşları profil ile dışarı taşmaktadır. Üst kat penceresi taş sövelidir.

Sıra Odalar Kapısı: Dar bir sokakta sağlı sollu küçük odalardan oluşan Sıra Odalar isimli alandan Kapalıçarşı'ya açılan ve 0,74 metre eni ve yaklaşık 12 metre uzunluğu olan bir geçit niteliğindedir.

Mahmutpaşa Kapısı: Çarşı Kapı, Beyazıt Kapısı ve Nur-u Osmaniye Kapısı'ndan sonra en çok kullanılan kapı olduğu ifade edilmektedir.[19] Aynacılar Sokağı'nda Çuhacı Han'ın kuzeybatı köşesinde yer almakta olup diğer çoğu kapıdan farklı olarak iki açık sokağı birbirinden ayıran bir duvar üzerindedir. Kesme taş duvarda basık kemerli üç kapı boşluğu bulunmaktadır. İkişer parçalı katlanır demir kanat ile kapanan ortadaki büyük açıklığa ait kemerin hemen üzerinde bezemesiz bir rozet, kemer aynasında ise demir parmaklıklar yer almaktadır. Diğer iki yandaki dar kapı boşlukları da demir kanatlar ile kapanmakta olup ortadaki kapı üzerindeki duvar bitişinin daha yüksek olduğu görülürken kapı üzerine muhtemelen güvenlik nedeniyle eklenen metal parmaklık göze çarpmaktadır.

19 Gül Yücel ve Görün Arun, "İstanbul Kapalıçarşı Tahliye Organizasyonunun Afetten Etkilenebilirlik Değerlendirmesi", *Mimarlık Dergisi* 354 (Temmuz-Ağustos 2010), erişim 2 Aralık 2020, http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=368&RecID=2439

Çuhacı Han Kapısı[20]**:** Çuhacı Han'dan Kapalıçarşı'ya geçişte yer alan 2,7x4,1 metrelik bir kapı boşluğundan oluşmaktadır.

Kılıççılar Kapısı: Çuhacı Han'ın güneybatı köşesi ile Sandal Bedesteni'nin kuzeydoğu köşesinin kesiştiği yerde bulunan duvar üzerindedir. Bu kapı da Mahmutpaşa Kapısı gibi üstü açık bir sokakta bulunan duvarda yer almaktadır. Demir profil üzerinde duran düz atkılı kapı boşluğunun üçer katlanır demir kanat ile kapanmakta olduğu görülmektedir.

Sandal Bedesteni Kapısı: Sandal Bedesteni'nin doğu kapısıdır ve Nur-u Osmaniye Cami'ne açılmaktadır. 5,3 metre yüksekliği ile çarşı kapıları arasında en yüksek kapı boşluğuna sahiptir. Kemerli geçişte bulunan kapının iki kanadı içeri açılıp, diğer iki kanadı sabit dört bölmeli camlı demir doğramadan oluşmaktadır. Bu camlı doğrama da dışarıda demir lokma parmaklıklar ile korunmaktadır. Yol kotu daha düşük olduğundan içeriye girişte basamaklar bulunmaktadır. Ayrıca içeride Sandal Bedesteni'ne ait basık kemerli iç kapısı bulunmaktadır.

Sonuç

Yüzyıllar boyu deprem ve yangınlarda zarar görüp tekrar inşa edilen, zaman zaman restore edilen Kapalıçarşı, bunlar dışında da kullanıma ve zamana bağlı yıpranmalar yaşamış ve son yıllarda sıkı koruma tedbirlerine, çok katmanlı yetki alanları denetlemelerine rağmen bile değişmeye devam etmiştir. Bu sebeple Kapalıçarşı'nın her dönemine ışık tutacak verilerinin toplanması ve paylaşılması, bu alanda yapılacak çalışmalara sistematik katkı sağlaması bakımından çok değerlidir.

15. yüzyılda bedestenler ile ticari merkez olarak var olmaya başlayan çarşı çekirdeği, kendisini sarmalayan sokakları ile geniş bir alana yayılırken, afetlerde zarar görmesinin önüne geçebilmek üzere 18. yüzyılda kâgir bir hâle getirildiğinde etrafından ayrışarak kendi özel dokusuyla varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 19. ve 20. yüzyıllarda deprem, yangın gibi afetler nedeniyle kapsamlı onarımlar geçirmiş olan Kapalıçarşı, 21. yüzyılın başında küçük çaplı tadilatlar görmüş ve bazı bakımlardan geçirilmiştir.

2014 ve 2015 yıllarında İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan *Kapalıçarşı ve Çevresi (Beyazıt-Molla Fenari-Taya hatun Mh.) Kentsel Yenileme Alanları* içerisinde kalan adalar için hazırlanmış avan projenin Fatih İlçe Belediyesi Meclis kararı, İBB Meclis kararı, Kurul

20 Koruma Bölge Kurulu arşivinden elde edilen G. 6 numaralı resimde; Çuhacı Han Kapısı'nın 19 numara ile işaret edildiği görülmektedir. Ancak 19 numaralı yer Çuhacı Han Kapısı değildir. Belirtilen yer Kapalıçarşı sınırları dışında kalan hanın girişine ait kapıyı göstermekle beraber, Kapalıçarşı'ya ait girişin handan çarşıya doğru girişte olması gerektiğinden Çuhacı Han Kapısının esas yeri G. 6 üzerinde ▬ sembolü ile işaretlenmiştir.

kararı ve en son 2. İBB Meclis kararı neticesi 2021 yılı sonu itibari ile onay aşamaları tamamlanmaktadır. Eş zamanlı olarak birtakım kapsamlı değişiklikleri de içeren restorasyon süreci başlamıştır.

Bu bağlamda, Kapalıçarşı'nın yüzyıllar boyu hareketliliğini ve canlılığını kaybetmeden büyümesine yardımcı olan *sokak dokusuyla* beraber, sınırlarını ve güvenliğini koruyabilmesini borçlu olduğu *kapılarını* konu alan bu makalenin geniş bir çalışmanın kısıtlı bir ürünü olmakla beraber bundan sonraki çalışmalara ışık tutması, bahsi geçen değişiklik öncesine ait verileri kayda geçirmiş olması ile literatüre katkı sunması hedeflenmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Akar, Tuba. "Osmanlı Kentinde Ticari Mekanlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekanları Literatür Değerlendirmesi." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7 (2009): 267-292.

Akbaş, Turgut. "Osmanlı İstanbul'unda Bayezid Meydanı ve Tarihi Çevresi." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

Akozan, Feridun. "Türk Han ve Kervansarayları." *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri* I. İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü, 1963, 133-167.

Altınay, Ahmet Refik. *Eski İstanbul*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Altınay, Ahmet Refik. *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*. İstanbul: Maârif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi Yayını, 1935.

And, Metin. *16. Yüzyılda İstanbul, Kent, Saray, Günlük Yaşam*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 1993.

Arseven, Celal Esad. *Eski İstanbul.* Haz. Yelkenci Dilek. İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 1989.

Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi.* İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2004.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *19. Asırda İstanbul Haritası.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü, 1958.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Fatih Devri.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Baha Matbaası, 1976.

Baş, Yaşar. "İstanbul Kapalıçarsısı (XV-XVII. Yüzyıl)." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008.

Batı, Uğur. "Tüketim Katedralleri Olarak Alışveriş Merkezlerinin Toplumsal Göstergebilimi: "Forum Bornova Alışveriş Merkezi Örneği." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 4 (2007): 2-26.

Benli, Gülhan. "İstanbul Tarihi Yarımada'da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları." Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2007.

Bildik, Seda. "Değişen Alışveriş Alışkanlıkları ve Kapalıçarşı." Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 1998.

Bilecik, Gülberk. "Ayverdi Haritası'nın Işığında 19. Yüzyılda Süleymaniye Semti." Süleymaniye: *Ulusal Sempozyum Şehir ve Medeniyet 23-25 Kasım 2007*. İstanbul: Kocav Yayınları, 2011, 306-319.

Birol, Gaye. "An Alternative Approach For Analysis Of Traditional Shopping Spaces And A Case Study On Balıkesir." *Trakya University Journal Of Science* 6/1 (2005), 63-75.

Birol, Gaye. "Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kent Dokusunun Yeniden Yorumlanması." *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 20/4 (2005), 421-427.

Can, Suhule. "İstanbul Yarımadası Tarihi Ticaret Bölgesinin Analizi ve Bozulan Dokunun Yeniden Korunmasında Tasarım Önerileri". Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1996.

Cerasi, Maurice. *Divanyolu.* Çev. Ali Özdamar. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

Cerasi, Maurice. *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi.* Çev. Aslı Ataöv. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Ceylan, Oğuz. "Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kültürleri ile Olan Etkileşimleri." Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1989.

Cezar, Mustafa. "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler." İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi, *Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri* I, 1963, 327- 414.

Cezar, Mustafa. *Osmanlı Başkenti İstanbul*. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 2002.

Cezar, Mustafa. *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1985.

De Amicis, Edmondo. *Constantinople*. Gloucester: Alma Classics, 2010.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 2. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994.

Erdenen, Orhan. *İstanbul Çarşıları ve Kapalı Çarşı*. İstanbul: Yenilik Yayınları, 1965.

Ergin, Osman. "Çarşı". *İslam Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, 360-362.

Evliya Çelebi. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*. Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Eyice, Semavi. "Bedesten". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, 302-311.

Eyice, Semavi. "Büyük Çarşı". *İslam Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, 509-513.

Eyice, Semavi. *Eski İstanbul'dan Notlar*. İstanbul: Küre Yayınları, 2006.

Eyice, Semavi. *Tarih Boyunca İstanbul*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı-Türk Vakfiyeleri No. 1, 1938.

Gülersoy, Çelik. *Kapalıçarşının Romanı*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı Ltd. Yayını, 1979.

Gülersoy, Çelik. "Kapalıçarşı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.* 4. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994, 422-430.

Gülmez, Gülşen. "Kapalıçarşı Geleneği ve İstanbul Kapalıçarşısı'nın Mekânsal Analizi." *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 2014-01 Nolu Bilimsel Araştırma Projesi Sonuç Raporu*, İstanbul, 2016.

İnalcık, Halil. "İstanbul: Bir İslâm Şehri." Çev. İbrahim Kalın. *İslam Tetkikleri Dergisi* 9 (1995): 243-268.

İnalcık, Halil. "İstanbul'un İncisi: Bedesten," *İktisat ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, 119-136.

İnalcık, Halil. "İstanbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, 220-239.

İnalcık, Halil. *İstanbul Tarihi Araştırmaları.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300- 1600).* Çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

İnalcık, Halil. *The Ottoman Empire The Classical Age: 1300- 1600*. UK: Hachette, 2013.

Kapıcıoğlu, Elif. "Alışveriş Merkezlerinin Mekânsal Dönüşümüne Eleştirel Bir Bakış: İstanbul Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi." Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2008.

Kos, Karoly. *İstanbul-Şehir Tarihi ve Mimarisi*. Çev. Naciye Güngörmüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Köprülü, Tuna. *Kültür Başkenti İstanbul*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2007.

Kösemen, Deniz. "İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu." Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2005.

Kritovulos. *İstanbul'un Fethi*. Çev. Korolidi. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.

Kuban, Doğan. *İstanbul Bir Kent Tarihi-Bizantion Konstantinopolis İstanbul.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2007.

Küçükerman, Önder ve Kenan Mortan. *Kapalıçarşı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

Mazak, Mehmet. *İstanbul Depremleri*. İstanbul: İgdaş Yayınları, 2000.

Mehmet Ziya. *İstanbul ve Boğaziçi*. İstanbul: Bika Kültür Kitaplığı, 2004.

Mortan, Kenan ve Önder Küçükerman. *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Onay, Nilufer Saglar. "Changing Shopping Spaces in Istanbul." *World Journal of Social Sciences and Humanities* 3 (2017): 56-60.

Orbay, İffet. "Istanbul Viewed: The Representation of The City in Ottoman Maps of The Sixteenth and Seventeenth Centuries". Yüksek Lisans Tezi, Massachusetts Institute of Technology, 2001.

Özbey, Atilla. *Dünden Bugüne Kapalıçarşı.* İstanbul: İTO Yayınları, 2009.

Özdeş, Gündüz. *Türk Çarşıları.* Ankara: Tepe Yayınları, 1998.

Özlük, Doğan. "Türkiye Türkçesinde Farsça Kökenli Kelimeler". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.

Öztürk, Said. *İstanbul'un Tarihi Su Yolları.* İstanbul: İSKİ Yayınları, 2006.

Rostamzadehshabestarı, Dilak. "Kapalıçarşıların Mekansal Analizi: Tebriz ve İstanbul". Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2017.

Sakin, Orhan. *Tarihsel Kaynaklara Göre İstanbul Depremleri*. İstanbul: Kitabevi, 2002.

Sarıöz, Perihan. *Bir Zamanlar İstanbul*. İstanbul: İdea Yayınları, 1996.

Sema, Sadri. *Eski İstanbul Hatıraları*. Haz. Ali Şükrü Çoruk. İstanbul: Kitabevi, 2002.

Sevim, Mustafa. *Gravürlerle Türkiye.* İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

Şahinalp, Mehmet Sait ve Veysi Günal. "Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi". *Milli Folklor* 93 (2012): 149-168.

Şenyapılı, Önder. *Ne Demek İstanbul, Ne Demek Bebek?* Ankara: ODTÜ Yayınları, 2003.

Taylor, Jane. *İstanbul İmparatorlukların Başkenti*. Çev. İnci Türkoğlu. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2000.

Tekiner, Efdalettin. "İstanbul'da Kapalı Çarşı". *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* (Eylül 1949), 7-9.

Tekiner, Efdalettin. "İstanbul'da Kapalı Çarşı". *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* (Mayıs 1949), 6-8.

Tokyay, Vedat. "Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı ve Gösteri Kültürü." *Yapı Dergisi* 286 (2005), 58-64.

Ülgen, Ali Saim. *Fatih Devrinde İstanbul*. Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939.

Ünver, Süheyl. *Fatih'in Defteri*. Haz. İsmail Kara ve Salih Pulcu. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014.

Ürekli, Fatma. *İstanbul'da 1894 Depremi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Wiener, Müller. *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası.* Çev. Ülker Sayın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Yerasimos, Stefanos. *İstanbul İmparatorluklar Başkenti*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Yücel, Gül ve Görün Arun. "İstanbul Kapalıçarşı Tahliye Organizasyonunun Afetten Etkilenebilirlik Değerlendirmesi". *Mimarlık Dergisi* 354 (Temmuz-Ağustos 2010). Erişim 2 Aralık 2020, http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=368&RecID=2439

"Taha Toros Arşivi." Erişim 23 Eylül 2020. http://earsiv.sehir.edu.tr/

İstanbul I Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.